

Projekt fair snak: Del 3:

Videnskabsformidling i massemediernes Agora

Søren Brier er har i mange år desuden beskæftiget sig med videnskabsformidling, hvor hans vigtigste skrifter er:

Brier, S. (1993): "Populærvidenskab som kulturformidling". Pp.134-147 i Ørom, A. et.al. *Ud over grænserne*, Forlaget Biblioteksarbejde, Aalborg.

Brier, S. (1994): *Naturvidenskabelig populærvidenskab: Mellem objektivitet, engagement og forførelse*, Danmarks Biblioteksskoles Forlag. Pp. 66.

Brier, S. (1995): "Naturvidenskabsformidling er også kulturformidling", tidsskriftet *Jord og Viden*.

Brier, S. (1997): "Videnskabsformidling: Forskningens store kredsløb", i Brier et. al. (1997): *Faglitteraturens dokumenttyper i kommunikations- og videnskabsteoretisk belysning: -kategorier, -medier, -former, -genrer, -niveauer & kvaliteter. Bind 1: Dokumenttypologiens almene teori og former*. København: Danmarks Biblioteksskole, 6. foreløbige udgave, pp. 209-229.

Brier, S. (1997): "Cd-rom som faglitterært medie", i Brier et. al. (1997): *Faglitteraturens dokumenttyper i kommunikations- og videnskabsteoretisk belysning: -kategorier, -medier, -former, -genrer, -niveauer & kvaliteter. Bind 1: Dokumenttypologiens almene teori og former*. København: Danmarks Biblioteksskole, 6. foreløbige udgave, pp. 243-265.

Brier, S. (1997): "Fikta: En ny type fikcionaliseret populærvidenskab?", i *Biblioteksarbejde*, Nr. 51/52, Aalborg, pp. 31-43.

Brier, S. (1997): "CD-ROM som populærvidenskabeligt medie", i *Biblioteksarbejde*, Nr. 51/52, Aalborg, pp. 65-84.

Brier, S. (2000): "Naturvidenskab og Eksistens", i *Hvad er der sket med fisken?* Det Økologiske Råd og Multivers Forlag, pp. 29-63.

Brier, S. (2002): *Fra Fakta til Fikta. Videnskabsformidling og populærvidenskab i underholdningens tidsalder*. Akademisk. Pp. 186.

Brier, S. (2003): "En værre uredelighed – Lomborgsagen videnskabsteoretisk set", *Aktuel Naturvidenskab* nr. 2, marts, 2003, pp. 32-34

Brier, S.(2004): "Populærvidenskabs, Dannelse og Tro Årgang 2003", *Bogens Verden* nr. 3, Juni 2004 , pp.10-17.

Projektet videnskabsformidling i massemediernes agora handler om, hvorledes vi optimerer optagelsen og nyttiggørelsen af den dyrt købte forskningsbaserede viden i samfundet som helhed, som vores forskningsinvesteringer har skabt. Det drejer sig ikke kun om, hvorledes den omsættes til traditionel teknologisk innovation, men også hvorledes den kan ændre andre aspekter af samfundet til på samme tid mere effektive og livskvalitetsforbedrende organiseringsformer for det fælles liv i arbejds- og privatliv, i det omfang de længere kan og skal skilles ad. Hvordan får vi den megen specialviden, vi producerer, sluppet løs i samfundet, så den kan påvirke og formere sig der og hæve

niveauet for vores innovativitet, produktivitet og livskvalitet på samme tid? Hvordan almen- og nyttiggør vi den specielle kvalitet af videnskabelig viden overfor andre vidensformer i samfundet så som det politiske, det eksistentielle, det praktiske og vores kulturelt betingede common sense?

Projektet drejer sig om videnskabsformidling og ytringsfrihed i demokratiske videnssamfund. Hvorledes kan videnskab slå sig igennem som kommunikation? Hvordan optimerer vi udnyttelsen af videnskabelige resultater? Aktualisering af viden i samfundet er i dag accepteret som en ny type kapital. Men videnskaben har også en dobbeltfunktion. Den er både den sikre basis, hvorpå vi har bygget og ønsker at bygge det hidtidige samfund (efter Oplysningstiden), men videnskaben er også nybrydende og udfordrer som sådan det bestående, herunder politiske og religiøse meninger og værdier. Videnskab findes nu ikke kun på universiteterne, men produceres mange forskellige steder i samfundet bl.a. i virksomhederne (mode 2 viden), og alle bruger videnskaberne og deres resultater. Medierne vil gerne bruge dem som gode historier, og negativt nyt er bedre historie end godt nyt. Kampe i videnskaben, forskere der ryger i totterne på hinanden (fx omkring Kierkegaardsforskning og formidling), snyd og svindelanklager (omkring Koreansk stamcelleforskning) og politisk brug og misbrug af statistik og klimaforskning (Lomborgsagen), plus evt. økonomisk indflydelse på forskning i fødevarer og sundhed (Astrupsagerne) eller kamp mod denne (Dandysagen) er rigtig gode historier. Videnskabelig kommunikation er stadig vigtigere for massemedierne, men på deres betingelser. Videnskabsformidlingens egenlogik brydes med det stadigt voksende krav til underholdning. Se fx Briers (2002) analyse *Fra Fakta til Fikta: Videnskabsformidling og populærvidenskab i underholdningens tidsalder*, hvor den stigende fikcionalisering i videnskabsformidlingen bliver analyseret og beskrevet, og Brier (2006c).

Hvilke grænser – om nogen – bør der være for brugen og konstruktionen af fortolkning af videnskabelige undersøgelser i relation til formidling og debat omkring fx sundhed og livsstil, miljøproblemer og fødevarer sikkerhed, økonomiske og demografiske udviklinger konsekvenser fx Her tænker jeg dels på af statsansatte forskere og eksperter og dels af mere eller mindre professionelle formidlere og debattører, som ikke selv er forskningseksperter? Hvilke grænser bør der være for at undertrykke videnskabelige resultater politisk, ideologisk redaktionelt og religiøst¹? Her tænker jeg ikke på kriminelle ekstremer, hvor en dansk læge blev truet på livet, lige før han på en conference skulle til at offentliggøre resultater, der viste livstruende bivirkninger af en medicin, hvis salg var af afgørende betydning for et bestemt medicinfirmas overskud.

Beskytter og lytter vi nok til vores eksperters viden, når de går mod den virkelighed vores politiske – og evt. religiøse – magt- og dagordenssættende systemer sætter? Overlæger, der fx siger fra overfor beskæring af en afdelings budgetter på patienternes vegne eller påpeger fejl i andre lægers arbejde. Her har vi nationalt set flere sager, hvor de er blevet forfulgt af den økonomisk ansvarlige ledelse i det ene tilfælde, og kollegaer i det andet, nogle gange med selvmord til følge.

Under sidste valg var der en fatal mangel på eksperter – ikke mindst økonomiske, der ønskede at udtale deres vurderinger til massemedierne. Vi har set og hørt ledende politikere nedgøre ekspertudsagn og eksperter, der havde tolkninger, der ikke passede ind i regeringens politiske ekstrapolationer. Vi har set ledende politikere i regeringen kalde en stor del af de i udvalg siddende eksperter for ”smagsdommere” og fyre dem for blot at indføre nogle andre, der har den politisk rette smag. På den anden side bruger massemedierne eksperter mere end nogen sinde, men hvorledes i forhold til de mange ofte enten økonomisk, religiøse eller politisk selvbestaltede eksperter?

Videnskaben har klart måttet opgive den positivistiske enhedstanke og dens håb om at udrydde de religiøse, metafysiske og politiske vidensformer og deres rolle i samfunds- og kulturproduktionen. Luhmann har netop teoretisk forklaret dette forhold med teorien om de symbolsk generaliserede medier så som kærlighed, magt, penge, tro og sandhed. Projektet har valgt Lomborgsagen som eksemplarisk case, fordi den mere end nogen anden sag blotlægger brydningen mellem de forskellige fags videnskabs- og saglighedskriterier, det politiske systems og massemediernes saglighedskriterier og endelig spørgsmålet om en mulig juridisk styring af kriterier for videnskabelighed både internvidenskabeligt, så vel som i videnskabsformidlings-processen. Her tænkes på den store diskussion af UVVU's rolle i processen mellem forskellige videnskabsgrupper og deres syn på videnskabelighed, så vel som politikernes diskussion og indskrænkning af UVVU's juridiske bemyndigelsesområde, således at videnskabsformidling falder udenfor deres jurisdiktion, og selve formidlingsprocessen således nu er blevet fuldstændig dereguleret (Brier 2006a og b).

På samme tid arbejder adskillige akademiske fagforeninger nu med at sikre offentligt ansatte – og her ikke mindst offentlige eksperter – ytringsfrihed i forhold til magtmæssige og politiske interesser, ud fra en klar utilfredshed med de faktisk herskende forhold.

Hvordan rammer vi balancen mellem frodig frisættelse af viden og fortolkninger til debat, samtidigt med at vi opretholder en funktionel gunstig kvalitet og respekt for de forskellige typer af videns egenkarakter?

Hvor placerer vi den politiske, den religiøse og den videnskabelige viden i forhold til de offentlige magt- og beslutningsprocesser og i forhold til den enkelte borgers common sense univers i det demokratiske videnssamfund, så det optimerer vores udvikling i den globale konkurrence? Det kræver forskning i, hvorledes man optimere forholdet mellem disse forskellige vidensformer

De moderne postindustrielle videnssamfund bygger i stadig større grad på videnskabelig ekspertise. Videnskabelige resultater danner en afgørende basis for en lang række politiske beslutninger, og uafhængig ekspertinstanser som 'De Økonomiske Vismænd' har endog formaliserede rådgivende funktioner.

Men et yderligere problem er, at i konkurrence med universitetsforskernes formidling af resultater står selvbestaldede tænketanke, der laver forskning, bruger den og formidler med klare politiske mål. Dette fører af og til, at de udvælger data på en måde, som mange forskere ikke ville synes var passende for et universitet. I lægebranchen, hvor midlerne fra industrien er så voldsomt indblandet i megen forskning, har man opfundet *The Cochrane Collaborations* og deres *Cochrane Centres* (<http://www.cochrane.org/contact/entities.htm>), som kontrollerende modvægt.

I samfundsvidenskaberne er der andre, der mener – fx i forbindelse med Lomborgsagen – at disse former for bias i udvælgelse af undersøgelse og resultater ikke adskiller sig fra, hvad de mener store dele af den samfundsvidenskabelige forskning laver. Det samfundsvidenskabelige forskningsråd har opstillet nogle metodekrav, som er kritiske overfor denne måde at drive forskning på, men bliver så af mange betegnet som konservative, kvantitative og positivistiske. Her er en klar konflikt mellem objektivistiske og værdibaserede og aktivistiske holdninger i overlappningen til det politiske videns- og holdningsfelt. Fra de naturvidenskabelig-tekniske videnskaber har man overvejende ment, at videnskabers resultaters fortolkning i massemedier burde være beskyttet på en eller anden måde mod fordrejninger. Fra store dele af humaniora og samfundsvidenskaberne, særlig de kvalitative og normanalyserende dele, har man forsvaret forskernes ytringsfrihed med, at deres videnskab altid

allerede inkluderer værdier og derfor direkte føder argumenter og synspunkter ind i den etiske og politiske diskussion. Her kan man ikke holde sig til "fakta". Dette har bl.a. været baseret på videnskabsteoretiske argumentationer, delvis af socialkonstruktivistisk tilsnit, der angriber de kvantitative videnskabers objektivitetskriterier for videnskabelighed. Da samfundsvidenskabernes roller efter nogle forskeres mening er at levere nye synspunkter til samfundsdebatten, også omfattende politiske og religiøse emner, så betragter de netop Lomborgs virke i denne sammenhæng som fuldt legitim. Lomborg er jo som cand. polit. uddannet samfundsvidenskabeligt set, selvom hans få forsknings- publikationer er indenfor spilteori.

Et andet problem er journalisters udvælgelse af "eksperter" i forhold til deres egne opsatte konflikter og "gode historier", og desuden forskeres manglende beskyttelse mod angreb fra professionelle medieaktører, hvor medierne ikke føler sig forpligtet til at følge videnskabelige debatregler eller give lige adgang til debatindlæg.

Debatten har fået en skærpelse gennem filosofen, professor emeritus David Favrholtts deltagelse med et indlæg i Weekendavisen og senere udgivelse af bogen *Farlige tanker* på Husets forlag. Han har ønsket en kraftig begrænsning i UVVUs ressortområde, og bl. a. i *Weekendavisen* beskrevet UVVU som statsmagtens forlængede arm, som kunne udvikle sig til en slags moderne inkquisition. Nu ikke med religiøs basis men i stedet politisk-videnskabelig. Videnskabsfejder bør foregå i forskningsregi og afgøres dér hævder han. Statsmagten skal ikke indblandes. Men problemet opstår her efter min mening, når folk udenfor de videnskabelige kredse ønsker enten at formidle resultater udenfor de videnskabelige kredsers kontrol, eller bruge dem i bestemte økonomiske, politiske og religiøse sammenhænge. Der findes nemlig ingen afgørende, officielle eller juridiske regler for, hvorledes man må ekstrahere resultater og fortolke dem, eller i hvilke sammenhænge man kan bruge dem til mange forskeres fortrydelse, særlig naturvidenskabelige. Det er ikke forbudt at skrive, at rygning ikke er farligt – men må en læge skrive det i et massemedie, som ikke referees af eksperter indenfor område? Hvem beskytter befolkningen mod vildledning? Ingen, andre end redaktørerne i fjernsyn, aviser og bogforlag. På hvilket grundlag gør de det? Ernæringsforskere klager over, at der trykkes så mange "alternative" kostvejledninger, som udtrykker sig med større overbevisning og enkelthed, og derfor læses og følges mere af befolkningen end de videnskabsresultater, de selv har betalt for over skattebilletten. Igen har folk frihed til at mene, hvad de vil, men må de udgive det for at være videnskabeligt funderet, hvis det ikke er?

Spørgsmålene er:

1. Får samfundet nok ud af den ekspertviden, som det har betalt for i dyre domme?
2. Beskytter vi eksperterne og deres ytringsfrihed nok, så de kan beskytte demokratiet mod fejlagtige tiltag, som den politiske magt finder nødvendigt for at kunne fastholde politiske programmer?
3. En lang række formidlere er ikke ansat på statslige forskningsinstitutioner og er derfor ikke sårbare overfor kollegial nedvurdering. Skal de have frit slag eller bør der være et presseetisk nævn omkring skribenters misbrug af videnskabelige argumenter?
4. Massemedierne har ingen pligt til at bringe videnskabelige debatter mellem forskere, der er uenige i, hvad der er postuleret i formidlet form indenfor deres fagområde. Bør der være regler for massemediernes diskursetik i forbindelse med formidling og diskussion af videnskabelige resultater, der har betydning for politiske og personlige beslutningsprocesser omkring helbred og sundhed, krig eller fred? I så fald hvem og hvordan skal sådanne regler sikres overholdelse?

5. Hvorledes kan man vægte sikringen af ytringsfriheden mod forføris manipulation af forskningsresultater, hvis vi ønsker at bevare et åbent demokratisk samfund med en høj grad af oplysning og videnskabeligt velinformeret rationalitet?
6. Har politikerne lov til at omgås videnskabelige resultater som det passer dem, da det er politik og ikke videnskab, der arbejder med? Kan de fx frit vælge de eksperter og de tolkninger, der passer med deres politiske overbevisning, eller bør de underlægges visse videnskabsetiske regler, som fx ombudsmandsinstitutionen overvåger?
7. Hvordan sikrer vi fair snak fra eksperter i medierne, når disse kalder på bestemte historier, og politikerne belønner bestemte meninger, og begge kun inviterer indenfor i varmen, når de kan lide det, de hører?
8. Giver vi samfundsmæssigt set eksperter tid nok til at formidle deres viden ind i samfundsdebatten, når det fx ikke indgår som en del af den betalte tid for universitetsansatte og ikke tæller ret meget ved ansættelse og forfremmelse?
9. Skal eksperterne og/eller universiteternes voksende kommunikationsafdelinger frit konkurrere med tænketankene, og de interessebaserede mediers formidling af øjeblikke opportune undersøgelser og sammenfatninger? I så fald får de midler nok til det, og hvor stiller det den enkelte forsker/ekspert med afvigende fortolkninger af eksisterende data?
10. Bør vi indføre en formidlingsforpligtelse, og en lovforpligtelse for eksperter til at sige fra, hvis de institutioner, de er ansat i, eller andre offentlige institutioner, gør noget som strider mod bedre vidende?
11. Bør vi lave etiske regler for videnskabsformidlings fair snak, ikke blot for forskerne, men også for journalister og politikere, så vel som religiøse prædikanter?

Typiske sager, der vil fungere som cases i denne undersøgelse:

12. Debatten omkring den ikke-forskende formidler, Tor Nørretranders bog om kost og sundhed med den internationalt anerkendte forskende professor i ernæringsforskning Arne Astrup.
13. Debatten omkring god videnskabelig skik i formidlingsammenhænge mellem UVVU, jurister og mellem humaniora-samfundsvidenskab på den ene side og naturvidenskab og teknik på den anden i Lomborgsagen rejser problemet, om der er fællesvidenskaberegler for al videnskab, når vi næppe har nogen form for enhedsvidenskab (Brier 2003).
14. Debatten om, hvorledes videnskabens resultater bør behandles af tilhængere af bestemte politiske og religiøse overbevisninger, så som længere straffes indvirkning på kriminalitetens udvikling, blodtransfusioner og Jehovas vidner, evolutionsteoretiske forklaringer versus skabelsesreligiøsitet, de økonomiske vismænds modeller i forhold til politisk-økonomiske beslutninger.

Ad a) Her kan man pege på, at både Nørretranders og Lomborg har videnskabelige uddannelser bag sig, men ingen af dem deltager som aktive forskere i de områder, de har fået overordentlig stor gennemslagskraft i forhold til almenbefolkningen via massemedierne. Begge deres problemstillinger har store konsekvenser for almindelige borgeres liv. Nørretranders drejer sig om kost og sundhed og er op mod den førende forsker i Danmark omkring disse ting, Arne Astrup, som også har været en flittig formidler og debattør.

Ad b) Lomborg er nationalt og globalt oppe mod videnskabeligt arbejdende miljøforskere og hans emne er afgørende for både den enkeltes valg som forbruger og beslutningerne omkring, hvor mange penge vi skal bruge på at løse miljøproblemer og hvordan vi anskuer den globale situation omkring økonomisk og teknisk vækst i forhold til biosfæren og de globale klimaproblemer, som de fx ytrer omkring regeringens økonomiske prioritering omkring miljø og vedvarende energi, og de

globale debatter omkring Kyoto-protokollen. Hvorledes skal man afveje hans debatsynspunkter mod synspunkterne fra forskende eksperter? Desuden er der også slet skjult i Lomborgsagen en konflikt mellem økonomer og økologer. Her har både forskning og offentligheden problemer med, hvorledes vi vægter to forskellige videnskabers bud på det samme felt. Dog er der en decideret miljøøkonomi under udvikling, som delvist er blevet ignoreret både af Lomborg og regeringen.

Metoder

Sådanne forskningsprojekter kalder på tværfagligt samarbejde og anvendelse af et batteri af forskellige metoder, som frembringer videnstyper, der belyser forskellige aspekter af problemerne: kvalitative, kvantitative, eksperimentelle og teoretisk kritisk analyserende, statistiske versus case-orienterede, osv. Men de kræver også klare overordnede teoretiske rammer, som jeg påbegyndte skitseringen af i dokumentets start, for at kunne samle og kombinere dem konklusivt. Der kræves således et videnskabsteoretisk arbejde med en overordnet fortolkningsramme for sådanne komplekse projekter, hvis vidensproduktion skal sammenlignes og kombineres til slut i det fælles projekt.

Det er en ramme, der skal omfatte informations-, kognitions- og kommunikationsvidenskabernes vidensproduktion og som derfor må betjene sig af semiotik, retorik og lingvistik, som tidligere nævnt, men næppe heller kommer udenom det herskende cognitive science-paradigme og dets grundbegreber: information og informationsbehandling plus en mere almen forholden sig til videnskabelighed som demarkationskriterium i forhold til de andre nævnte videnstyper.

Men etiske regelsæt knytter sig til en ontologisk ramme, der ikke kan være radikalt socialkonstruktivistiske og/eller fænomenologiske, men må indeholde en kerne af realisme, for at kunne bestemme begreber som vildledning, ukorrekte oplysninger og løgn. Løgn og vildledningsbegreberne forudsætter igen en semiotisk ramme, da det netop er repræsentation i tegn (herunder sproglige begreber), der gør det muligt for os at lyve, som Umberto Eco påpeger, og desuden en retorisk ramme til analyse af kommunikations former og virkemidler i forhold til givne mål og regelsæt. Rammen for de retoriske analyser bliver således ikke sofistisk og rent magtkonstruktivistisk.

Nye Referencer

Brier, S. (2006a): "Systemic Problems in the Post-modern Power-Struggle between the Generalized Media in the Agora: The Lomborg Case of Environmental Science and Politics", *Systems Research*. Volume 23, Issue 5, Pages 667 – 684.

Brier, S. (2006b): *Informationsvidenskabsteori*, Forlaget Samfundslitteratur. Second edition, 352 pp. Kap. 8: "Videnskaben som et symbolsk generaliseret medie i agoraen".

Brier, S. (2006c): "Ficta: Remixing generalized symbolic media in the new scientific novel", *Public Understanding of Science* **15** (2006) 153-174.

ⁱ EuroScience.Net newsletter - this week in European sciences - www.euroscience.net bringer ofte historier om politisk undertrykkelse af videnskabelige resultater ikke mindst i USA.